

SER5 Uspeh ni naključen
Srednja elektro-računalniška šola Maribor

Referat pri geografiji
Hruški škoromati, Drežniški pust in Borovo gostuvanje

1 Uvod.....	2
2 Škoromati.....	3
2.1 Splošno.....	3
2.2 Zgodovina.....	3
2.3 Maske.....	3
2.3.1 Škopiti.....	3
2.3.2 Sez Zguonci.....	3
2.3.3 Poberin.....	3
2.3.4 Pepeljuhar.....	4
2.3.5 Ti zeleni.....	4
2.3.6 Ostale maske.....	4
2.4 Potek.....	5
3 Drežniški pust.....	5
3.1 Splošno.....	5

3.2 Maske.....	5
3.2.1 Ta grdi.....	5
3.2.2 Cgajnarji.....	5
3.2.3 Petelinar.....	5
3.2.4 Loterija – vsaka dobi.....	6
3.2.5 Ostale maske.....	6
3.3 Potek.....	6
3.3.1 Priprave.....	6
3.3.2 Povorka.....	7
3.3.2.1 Bleda luna.....	7
3.3.3 Pust.....	7
3.3.4 Sodba in pokop.....	7
4 Borovo gostüvanje.....	8
4.1 Splošno.....	8
4.2 Zgodovina.....	8
4.3 Maske – vloge.....	8
4.3.1 Sneja.....	8
4.3.2 Mladoženec.....	8
4.3.3 Pop ali farar.....	9
4.3.4 Ostale osebe.....	9
4.4 Potek.....	9
5 Zaključek.....	10
6 Viri in literatura.....	10
Slika 1: Ti zeleni.....	7
Slika 2: Petelinar in poštar.....	9
Slika 3: Sneja in mladoženec.....	12
Slika 4: Vučja gomila 2008.....	14

1 Uvod

Pustovanja so v Sloveniji edinstven etnološko-kulturni spomenik, ki nam pomagajo ohranjati dedičino, čeprav jih ni mogoče shraniti ali arhivirati. Varujejo to kar so nam zapustili predniki; narečja, pesmi, obrtne spremnosti. Prav zaradi takšnih prireditv so se ohranile nemalokatere noše, maske, sposobnosti... Dokaz za to kako pomembne so je tudi to, da jih je slovenska država zaščitila. Vse prireditve v tem referatu so vpisane v register žive kulturne dedičine Slovenije, kar je garancija, da ne bodo izumrle in se bodo izvajale še v prihodnosti.

Včasih so bila pustovanja pomemben del vaških skupnosti in so jim dajala neko identiteto. Danes je njihov cilj, da jih vidi in si jih zapomni čim več ljudi. Zato to niso več majhne prireditve ampak množični dogodki z velikim številom gledalcev. Preko medijev so postale v zadnjem času še bolj prepoznavne, na tak način pa skrbijo za turizem in razvoj kraja. To se pozna (v tem referatu) predvsem pri Borovem gostüvanju, ki je pomemben vir denarja za razvoj kraja.

Ni samo obiskovalcev iz leta v leto več, tudi prireditve postajajo iz leta v leto večje, kompleksnejše in zahtevnejše. To je vodilo do tega, da danes za izvajanje skrbijo razna društva, ki imajo več sredstev, nekaj pa jih lahko dobijo tudi od države.

Pustovanja v tem referatu prihajajo iz treh med seboj zelo oddaljenih krajev, pa vendar lahko med njimi najdemo vzporednice in nezanemarljive podrobnosti.

2 Škoromati

2.1 Splošno

Škoromati so pustne šeme, v katere se prebivalci Brkinov že stoletja oblačijo vsako leto. Tako kot pri drugih pustovanjih po Sloveniji tudi s škoromatijo ljudje na svojevrsten, tradicionalen in edinstven način preganjajo zimo po brkinskih vaseh. Običaj ohranjajo v vaseh: Gradišče, Ritomeče, Obrov, Javorje, Male Loče, Podbeže, Račice, Hrušica in Podgrad pri čemer imata slednji vasi največji pomen.

2.2 Zgodovina

Škoromat je z zgodovinskega stališča dokazano najstarejša maska na slovenskem etničnem ozemlju. Najstarejši zapisi o njem segajo v leto 1340, ko so v Čedadu zakonsko prepovedali javno kazanje v obleki škoromata (scaramatte). Tako so Brkinci ohranili tako ime samo, kot tudi obred celih 700 let.

Prvotno maske najverjetneje izvirajo iz časov, ko tukajšnji prebivalci še niso bili pokristjanjeni in so, tako kot drugod po Sloveniji, take šege uporabljali pri poganskih obredih (morda za častitev narave, pomladi, svetlobe...). Tekom časa so se seveda tudi oblike, pomeni in same osebnosti mask uporabljenih pri škoromatiji spremajale in se danes rahlo razlikujejo od vasi do vasi. Kot pristne naj bi se ohranile v Hrušici.

2.3 Maske

2.3.1 Škopiti

Škopit ali črni kleščar, kot mu pravijo v Podgradu, je osrednja maska sprevoda. Je originalni škoromat, tisti ki so ga že pred 700 leti prepovedali v Čedadu. Nosi široko, s zajčjim krznom oblečeno pokrivalo izza katerega mu štrlico ptičja peresa. Oblečen je ves v črnino in po obrazu pomazan z delci saj. Na glavo si obesi celega kragulja ali drugo ujedo, včasih pa samo vrano, katere namen je zbujati še večji strah. V rokah nosi velike klešče.

Ena ali dve takšni maski se najdeta v sprevodu, njun namen pa je strašiti ljudi, loviti otročad in preganjati mladenke, hkrati pa jih mazati s sajami.

2.3.2 Sez Zguonci

So najštevilčnejše maske v sprevodu. Na svoji opravi nosijo zvonce, s katerimi ustvarjajo hrup. Najznačilnejša oprema pa je visok klobuk, poln pisanih rož in trakov iz papirja ter lesena maska. Klobuk je tako visok in težak, da morajo uporabiti posebno vrvico, ki jim ga pomaga obdržati v ravnotesju.

Njihova naloga je, zraven tega da ustvarjajo hrup, lovljenje mladenk in otrok ter s tem pomoč škopitu, ki jih nato namaže s sajami.

2.3.3 Poberin

Niso našemljeni. Njihovi edini dodatki so bel predpasnik, klobuk in pa šopek na

prsih. Po navadi sta dva, njuna naloga pa je pobiranje darov po hišah in imata kot taka edina pravico do vstopa v hišo. Ravno zaradi tega tudi ne nosita mask – da gospodar vidi, koga spusti v hišo.

2.3.4 Pepeljuhar

Oblečen je kot berač. Njegove obleke so cape, predstavlja pa starko ali starca. Nekje ob sebi ima koš. Vanj je vmešano zdrobljeno seno ali drobir in pa pepel. To nato suje in meče na pragove in dvorišča, kar velja kot blagoslov.

2.3.5 Ti zeleni

Je maska sestavljena iz samega zelenja. Uporabljen je lahko mah, bršljan, smreka ali resje. Vejice so našite na oblačilo. Predstavlja nov začetek, pomlad, rojstvo...

Slika 1: Ti zeleni

2.3.6 Ostale maske

V Hrušici so to:

• šišca	• žandar	• medved marko
• ženin in nevesta	• zdravnik	• turek
• godci	• kaminar	• cigajnar in ciganka
• ta debeli	• kmet s cepcem	• cunjar

• kosec	• sejalec	• gozdar
• cingesar	• lovec	• slikar
• hudič	• uporna kulca	• pari v belem
• ta mrtu tega zdravga nosi		

Ostale maske od drugod:

- zastavonoša

2.4 Potešek

Priprave se začno na štefanovo, ko se udeleženci škoromatije zberejo, si razdelijo vloge in določijo njen potek.

Dogajanje se nadaljuje nato na pustno soboto ali pa nedeljo. Vsi škoromati se odpravijo na povorko skozi vso vas. Na koncu se razdelijo v dve skupini. Eni, s poberinom na čelu, se odpravijo na pobirko od hiše do hiše, kjer zbirajo darove, ostali pa gredo v gostilno ali pa na kakšno pogostitev, kjer veseljačijo, pijejo, jedo, igrajo, pojejo in zganjajo norčije, ki so ta dan vse dovoljene. Zraven vsega na visok drog ali drevo sredi vasi obesijo slavnatega pusta.

Dogajanje se zaključi na pepelnično sredo, ko slavnatega pusta snamejo in ga zunaj vasi sezgejo. Tak dogodek pa pridejo gledat vsi prebivalci vasi.

3 Drežniški pust

3.1 Splošno

Drežniški pust je še eden od številnih podobnih običajev, ki se izvajajo širom Slovenije. Organizirajo ga vaški fantje. Poleg značilnih mask je za to prireditev značilno še bogata dramska igra vpeta med samo dogajanje.

3.2 Maski

3.2.1 Ta grdi

So zadnji v sprevodu. Na glavi imajo leseno masko in ovnove robove. Oblečeni so v ovčji brezrokavnik in pisane trakove iz blaga. Roke si mažejo s sajami. Za sabo vlečejo voz poln tlečega sena. Lovijo otroke in jih tepejo z najlonško nogavicico napolnjeno s pepelom. Je najbolj prepoznavna in verjetno tudi najstarejša drežniška maska.

3.2.2 Cgajnarji

So živo pisano opravljeni in nosijo lesene maske. Norčavo se obnašajo in po hišah kradejo dobrote in delajo zmedo v hlevih. Zanje skrbi pustni policaj.

3.2.3 Petelinar

Maska prodaja srečke, katerih dobitki se izžrebajo na pustno nedeljo. Okoli vratu nosi petelina, ki je bil v starejših časih glavna nagrada, zdaj pa ga zamenjujejo druge nagrade, ki so bolj praktične narave.

Slika 2: Petelinar in poštar

3.2.4 Loterija - vsaka dobi

Masko predstavljata mladenič in mladenka. Fant deli dobitke, dekle pa ima srečke. Vse srečke so dobitne. Maska je mlajšega izvora saj ni starejša od tridesetih let.

3.2.5 Ostale maske

Redne (tradicionalne) maske:

- tisti ki vozi
- Rezijan - bukare
- hudič
- ta lepi
- zdravnik
- pepo
- ta stara dva
- ta debel
- policaj
- godec

Občasne (novejše) maske:

- smrt
- poštar
- ta mali
- mož s korpo
- ta velik
- dimnikar

3.3 Potek

3.3.1 Priprave

Priprave se začnejo že pred novim letom, ko fantovščina medse prejme nove člane. Ti se nato na treh sestankih, ki sledijo, dogovorijo o poteku pusta, o dodeljevanju mask in le te tudi izdelajo.

3.3.2 *Povorka*

Dogaja se na predvečer pustne sobote, ko fantje pogasijo javno razsvetljavo v vasi in zapojejo pesem „Bleda luna“. Sledi glasen sprevod po vasi.

3.3.2.1 *Bleda luna*

Bleda luna,
Kako prijazno siješ!
Bleda luna,
Kako prijazno siješ!

Čez tri gore, čez tri dole,
Čez tri zelene, hribe in doline!
Čez tri gore, čez tri dole,
Čez tri zelene, hribe in doline!

Mamca moja,
Pošljite me po vodo!
Mamca moja,
Pošljite me po vodo!

Kjer me moj ljubi,
Kjer me moj ljubi,
Kjer me moj ljubi Jaka, (s paljco)
Tam pri studencu čaka.

3.3.3 *Pust*

Na pustno soboto je na vasi povorka. Maske se delijo na ta lepe in ta grde. Ta grdi predvsem lovijo in strašijo gledalce, ta lepi pa obiskujejo gospodinjstva v vasi, pred vsakim pa ponovijo značilen dvogovor med gospodarjem in tistim, ki vodi sprevod.

3.3.4 *Sodba in pokop*

Sodba se dogaja na pustni torek na osrednjem prireditvenem prostoru na vasi. Tam poteka dramska igra o obsodbi pusta, ki ga obtožijo za vse kar se je slabega zgodilo v pustnem času. Pust ima tudi obrambo oziroma zagovornike.

Na koncu pusta obsodijo na smrt s streljanjem, zastrupitvijo ali vislicami. Ko pust umre, ga v pogrebnu sprevodu odpeljejo v gostilno, kjer ves večer leži na parah. Malo pred polnočjo ga odnesajo na prostor zunaj vasi in ga sežgejo.

4 Borovo gostüvanje

4.1 Splošno

Je pustna šega, ki se izvaja v Prekmurju, predvsem na pustno nedeljo. Značilna je predvsem za evangeličanske vasi. Včasih so jo izvajali, če se v vasi ni nihče poročil v zadnjem času, kar pa danes ne igra več tolikšne vloge, saj je namen običaja ponavadi zbiranje denarja za vaško skupnost ali gasilce. Velja za enega najbolj množičnega pustnega običaja na Slovenskem. Podobne običaje pa, ki vključujejo vleko debla ali hloda, poznamo po vsej Evropi. Osnovni pomen šege je bil smešenje neporočenih.

4.2 Zgodovina

Nekateri viri navajajo, da je bil običaj prvič izvajan v Puconcih leta 1921. Tja naj bi ga prinesel pop Franc Bükovič, ki je prišel tjakaj iz Murske Sobote, sam pa naj bi zvedel za šego na obisku Avstrijske Štajerske.

Kljub temu pa se navaja, da so se redka Borova gostüvaja dogajala tudi pred prvo svetovno vojno oziroma celo stoletje prej.

4.3 Maske - vloge

4.3.1 Sneja

Predstavlja nevesto. Včasih je bila to najstarejša neporočena ženska na vasi, danes pa je temu redkokdaj tako. Igra eno glavnih vlog. Ima venec na glavi, šopek na prsih in v rokah, ogrnjena je v zimski plašč, fantje pa jo radi ukradejo.

Slika 3: Sneja in mladoženec

4.3.2 Mladoženec

Navadno prav tako najstarejši neporočeni moški na vasi. Nima posebno pomembne vloge. Oblečen je v ženitno obleko, tj. suknjič, oprasni šopek, včasih pa je na glavi nosil tudi klobuk.

4.3.3 Pop ali farar

Je eden najpomembnejših likov. Včasih so imeli v katoliških vaseh kot lik popa, v protestantskih pa katoliškega župnika. Danes je lik oblečen na pol v popa in na pol v katoliškega duhovnika, da ne bi bilo zamere. Včasih se je okoli vozil na vozu vpreženem s kravo in obdan s trnjem, danes pa se vozi na traktorski prikolici na kateri stoji prižnica. S tod pridiga o neporočenih (vse na smešen način), in senjo in mladoženca na koncu poroči.

4.3.4 Ostale osebe

Razne osebe ki so se zbrale na gostovanju (delijo se na ženitovanske in pustne):

- oče
- mati
- starešina
- starešica
- posvalbice
- harmonikaš
- rešetar
- marellaš
- mate pa ne date
- drotar
- ciganice
- merilci
- koula majster
- drüžabni
- pozvačin
- turbaš
- muzikantje (ansanbel)
- povezovalec
- frizerke
- kopinar
- roraš
- bosnjak
- poštaš
- lopov
- sodnija
- fašenk
- delilke peciva
- ženska z južino
- gostinska strežba
- redarstvo
- vabovci
- fotograf
- žlajfar
- čistilec čevljev
- ponvar
- medicina
- mežnar
- cestar
- gozdni liki...

4.4 Potek

Priprave se začnejo že novembra: delitev vlog, organizacija, izdelava mask, papirnatega cvetja... Dogaja se na pustno nedeljo, razen če ga v istem letu organizira več vasi.

Prireditev se dogaja en dan, od jutra do večera. Začne se zjutraj pred gasilskim domom. Tam poskrbijo za skupinsko fotografijo in poiščejo primernega ženina. Skupaj se nato odpravijo v gozd, kjer ima pop ali far pridigo. Nato posekajo bor, zgodi se poroka. Ves program je zabavno povezan z povezovalci, skozi se dobro piye in je, posluša pa se živa glasba, vaščani se nato počasi vrnejo v vas, kjer imajo svatbo, sledi pa tudi razdor poroke.

Ves čas poskušajo fantje s sosednjih vasi ukrasti kaj ali uničiti kakšen rezvizit in za največjo sramoto velja, če organizatorjem ukradejo vrh bora.

5 Zaključek

Škoromati so maska značilna za nekatere kraje v Brkinih. So najznačilnejša maska škoromatije, kjer pa nastopajo tudi druge tradicionalne maske. Pri

Slika 4: Vučja gomila 2008

običaju se izvede povorka, pobirka in na koncu zažig pusta.

Drežniški pust je zelo dramsko dovršena pustna prireditev, ki jo izvajajo v Drežnici. V njej sodelujejo tradicionalne maske, med katerimi je najznačilnejša maska ta grdega. Prav tako je tudi tukaj vključena povorka in pobirka, sledi pa obsodba, usmrtitev in sežig pusta.

Borovo gostüvanje pa je značilno za nekatere prekmurske kraje. Je pustno rajanje, ki vsebuje tako pustne kot ženitovanske šege, ki so povezane v prireditev. Vključuje poroko, podiranje bora, smešne dialoge...

6 Viri in literatura

1. MÖDERNDORFER V. Verovanja, uvere in običaji Slovencev. Celje: Družba sv. Mohorja, 1946.
2. SLOVENSKI veliki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007. (2: BI - DE)
3. SLOVENSKI veliki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007. (11: ST - TU)

HRUŠIŠKI ŠKOROMATI, DREŽNIŠKI PUST IN BOROVO GOSTÜVAJE

4. BOROVO gostovanje. [elektronski vir]. 2012. [citirano: 18. sep. 2014; 10:56]. Dostopno na URL-naslovu: http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Postopki/dediscina/ziva_dediscina/Rzd-02_00003.pdf
5. ŠKOROMATI. [elektronski vir]. 2013. [citirano: 18. sep. 2014; 10:56]. Dostopno na URL-naslovu:<http://www.skoromati.si/>
6. DREŽNIŠKI pust. [elektronski vir]. 2002. [citirano 18. sep. 2014; 11:02]. Dostopno na URL-naslovu:http://www.turizem-kranjc.si/drezniski_pust-1.pdf